

Kristýna Šimková: Aspekt v českém znakovém jazyce

Oponentský posudek diplomové práce, ÚJKN FF UK, 2018/2019, zpracovala Hana Prokšová

Ve své diplomové práci Kristýna Šimková zpracovává nelehkou, ale ucelenou tematiku slovesného vidu v českém znakovém jazyce (ČZJ). Jak i sama zmiňuje, tato oblast dosud nebyla komplexně zpracována, a svým výzkumem a úvahami tak autorka bez pochyby prohloubila poznatky o fungování ČZJ, což pokládám za jeden ze smyslů diplomových prací z dané oblasti. Autorka vycházela z řady odborných studií, prokázala, že umí vybrat relevantní texty a dobře se v nich zorientovat. Zde rovnou podotknu, že bych byla ocenila i sebevědomější a dejme tomu analytičtější reflexi zkoumaných přístupů. Na základě poznatků z prostudované literatury byla zpracována detailní analýza 85 znaků vybraných z vyváženého souboru projevů rozličného typu.

Výstavba úvodní části práce je standardní: autorka postupně představuje koncept vidu/aspektu v češtině a posléze ve znakových jazycích. Vždy nejprve stručně popisuje, jak se v daných jazycích chápe kategorie slovesa, a činí tak na základě určitých výchozích zdrojů. Proč vychází právě z těchto zdrojů, blíže neobjasňuje a lze se jen domnívat, že důvody jsou pro oba případy rozdílné. U ČZJ autorka cituje práce kanonické, z nichž jakékoli další reflexe tematiky sloves zhusta vycházejí. V případě češtiny by ovšem vzhledem k široké paletě možných zdrojů stál jejich výběr za zdůvodnění (proč zrovna Čechová a Cvrček, a nikoli např. Příruční mluvnice češtiny nebo Štícha?). K tomu pak musím poznamenat, že se zde autorka zdržuje jakýchkoli komentářů citovaných prací, ale často bohužel i jejich shrnutí a srovnání. Analýza prací věnovaných aspektu ve znakových jazycích obecně je už bohatější, detailnější a je doplněna o užitečné graficky zpracované srovnání, jak jednotliví autoři přistupují k jednotlivým rysům aspektu. Závěr zahrnuje jak stručné shrnutí, tak velmi nesmělý komentář k právě představeným poznatkům a plynule přechází v úsporné vysvětlení, o které z nich se bude opírat vlastní analýz. Přiznávám, že mi vysvětlení „Následně v praktické části vycházím z navrženého dělení Rathmanna (2005), jelikož jeho práce je jednou z nejrozsáhlejších studií, která se aktuálně věnuje problematice aspektu komplexně“ (s. 80) připadá argumentačně trochu slabé, protože rozsáhlost nemusí být vždy zárukou odborné kvality. Komplexnost je podle mě sice podstatnější, otázkou však je, zda se práce, na něž Rathmann reaguje, vyznačují nekomplexností. Ve prospěch Rathmannova dělení jistě hovoří spíše to, že je s odstupem a kriticky vystavěno na několika jiných přístupech a má tak možnost je porovnat, hodnotit a překonat.

Autorka provedla velice podrobnou analýzu sesbíraného materiálu a z poctivého vydělení veškerých kategorií je nesporně patrné, že šlo o práci neodbytou a mnohokrát promyšlenou. Z jejích poznatků může kdokoli do budoucna vycházet. Proti nim, ale spíše proti určitým krokům, které k nim autorku dovedly, bude možné se v budoucím výzkumu i vymezit, což je pro odborné bádání v principu životadárné. Osobně bych zvažovala například to, zda relevanci dat nemůže ovlivňovat to, že není vůbec zohledněn vliv idiolektu. Právě rychlost artikulace nebo délka pauz mohou být jednoduše dány osobním nastavením znakové osoby nebo i různými vnějšími vlivy, například stylovými. Jestliže jsou analyzované znaky rozličných mluvčích vztahovány jednotně k citátové podobě znaku, která se nadto v některých případech zakládá na autorčině introspekci (tu ostatně autorka v případě artikulace znaku V65 UČIT-SE řadí nad citátovou podobu znaku, viz s. 102), jsou tak srovnávány prostředky užité jinými znakovými za jiných okolností v jiném kontextu. Totéž se může týkat plochy, na/v níž je znak prováděn, viz znak V85 ZVLÁŠTNÍ, případně i „důraznosti“ a „prudkosti“, které analýza rovněž zohledňuje. Celého problému si je ovšem autorka vědoma, což dokládá nenápadný komentář vyslovený ke konci celé práce: „Rychlost a tempo podle mého úsudku záleží na konkrétním uživateli znakového jazyka a stylu dané výpovědi“ (s. 110). Dále by bylo prospěšné zacházet s interpretacemi

jako „aby byl mluvčí stoprocentně pochopen, přidá do výpovědi ještě lexikální vyjádření (adverbium), které celkový význam zpřesní“ (s. 95) opatrněji, resp. transparentněji, tj. explicitně je podávat jako badatelský názor, nikoli fakt. Autorka totiž jistě neměla možnost zjišťovat od mluvčích jejich reálnou motivaci užití adverbialního vyjádření. Trochu vachrlatá se mi zdá i hranice mezi habituálností a iterativností (PRAVIDELNĚ × ČASTO, s. 95), o některých dějích ve světě totiž jako o navykle pravidelných prostě možná ani neuvažujeme (viz příklad V59 SRAZIT-SE/SRÁŽKA), pojetí těchto dvou kategorií tedy může být dáno pojetím světa jako takového (a je to pak rozdíl v oblasti lingvistické?). Rozdíl, který uvádí Rathmann, se mi nezdá zcela přesvědčivý. Prostupnost kategorií potvrzuje i váhání autorky u znaku V72 VYBOUCHNOUT (VÝBUCH) (s. 119). K analýze pak ještě doplním, že bych za nosnou pokládala též informaci, jaký objem dat a jak detailně autorka konzultovala s rodilou mluvčí. Bez ohledu na tato, případně další témata k diskusi hodnotím celou analýzu jako velice cennou. Oceňuji zejména jemné dělení všech kategorií a nespočet komentářů k popisu dat, které sice odhalují problematičnost práce s daty tohoto typu, dokládají však také autorčinu schopnost solidní lingvistické práce a její houževnatost.

Nyní zmíním jen několik jednotlivostí.

Práci by prospělo, kdyby autorka čtenáře textem lépe prováděla. Kupříkladu kapitola 7.3.1 věnovaná tématu morfému v ČZJ se sice věnuje důležité vlastnosti ČZJ, její umístění však působí nepromyšleně a narušuje možnou plynulost čtení. Snad by bylo pomohlo strukturu textu komentovat např. v úvodu kapitoly, jak se o to autorka pokusila např. v kapitole 7.3.2 (s. 40).

Upozornila bych na nejednotné, a tudíž příznakové uvádění titulů a funkcí u jmen citovaných autorů, např. „[...] odkazují na práci lingvistky Wilbur (2008, 2011). Tuto problematiku nalezneme také v disertační práci profesora Rathmanna“ (s. 37). Takové řešení nepokládám za vhodné.

Některá tvrzení vyzývají k diskusi, a to nikoli nutně v negativním, kritizujícím duchu. Například když autorka tvrdí, že pro ČZJ „zatím neexistuje slovník, jenž by zachycoval celou slovní zásobu“ (s. 84), domnívá se, že takový slovník vůbec může existovat? A existuje pro některý z mnohem lépe probádaných mluvených jazyků?

Jazyková úroveň práce je slušná a umožňuje komfortní recepci textu. Největší objem nedostatků shledávám v interpunkci, zejména v oddělování vedlejších vět vložených. Objevují se i překlepy a místy i syntaktická nedopatření, nejspíše způsobená ztrátou pozornosti (např. u distribuce zvratných přivlastňovacích zájmen) nebo přepisováním textu. (Zcela jistě autorka nechtěla citovat příkladovou „větu“ *John Lanughed* (s. 56).) Graficky je práce zpracována pěkně, výjimečně došlo k nahodilé změně velikosti písma (např. s. 50–51, 54).

Otázky k obhajobě:

Autorka příklady sloves z anglickojazyčných studií, věnovaných cizím znakovým jazykům, nejspíše rovněž překládala sama. U některých mě český překlad v daném kontextu zarazil. Překlad samotný nemá vliv na podobu znaku, to chápu, ale neznám-li dané znaky, je pro mě v česky psaném textu vodítkem, a to zde trochu matoucí. Uvedu dva příklady: Neměl by být uváděný příklad z AUSLANu KICK být přeložen jako KOPNOUT a příklad z BSL jako MRKNOUT (s. 36), má-li jít o typ punktuálních sloves?

Analýza se věnuje 85 znakům s modulací. V textu jsem si nepovšimla, zda a za jakých kritérií byly některé výskyty sloves, ovšem bez modulace, z materiálu vyloučeny. Došlo k tomu vůbec? Prosím o doplnění této informace.

V analyzovaném materiálu mě překvapilo minimální množství adjektivních znaků, u nichž autorka rys aspektu vysledovala. Je možné, že se ČZJ v oblasti adjektiv chová jinak než znakové jazyky, které zkoumaly citované studie, nebo jde jen o charakter konkrétního materiálu?

Autorka mluví o vzájemné vazbě znaků (s. 98), dále toto tvrzení ale nerozvádí. Chápe autorka tuto vazbu jako jakousi syntaktickou atrakci nebo fonetickou asimilaci nebo je tato vazba dána prostým obsahem daného projevu?

Ráda bych autorku poprosila o její vlastní stanovisko k jevu, který je ve studovaných pracích nazýván jako intenzivní aspekt. Je to podle autorky spíše kvalita gramatické, lexikální nebo přechodové povahy? Nemůže jít o nějakou inkorporaci adverbialního charakteru, případně modulaci s funkcí adverbii, jak o nich píše Rathmann (s. 73)? Jak by ona sama tento jev řešila v případě, že by ho měla segmentovat a označit v korpusu ČZJ? (Tato otázka by se dala vztáhnout i na jiné zmiňované rysy, u tohoto mi ale připadá jako nejpálčivější.)

Kristýna Šimková ve své diplomové práci nejen prokázala schopnost samostatné, byť místy opatrné lingvistické práce, ale nabídla v ní odborné veřejnosti i cennou analýzu jednoho komplexního jevu v ČZJ. Text i analýzu by bylo možné obohatit o více vlastní reflexe a také by šlo cizelovat postupy empirické práce, výsledek je ovšem nanejvýš důstojný a požadavky kladené na diplomové práce daného oboru bez problému splňuje. Práci proto s radostí doporučuji k obhajobě a navrhuji klasifikovat známkou výborně.

Praha 26. srpna 2019

Hana Prokšová